

تحلیلی بر نقش نمادهای شهری در هویت بخشی به مکان (مطالعه موردی شهر سمنان)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۲/۵ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۶/۳۰

زینب کرکه آبادی

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی سمنان، ایران. (نویسنده مسئول)
z.karkehabadi@yahoo.com

مریم شعبانی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی سمنان، سمنان، ایران
shabani.maryam81@yahoo.com

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: مقدمه و هدف پژوهش: نمادهای شهری به عنوان عنصر شاخص از شهر ابزاری ارزشمند برای معرفی هویت شهر می‌باشند. که می‌توانند آینه‌ای تمام‌نما، از هویت و فرهنگ شهر باشند. بحران هویت به عنوان یک عارضه شهرنشینی بدل گشته است که انعکاس آن امروزه در شهرهایی آشفته و تهی از ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی نمود پیدا می‌کند. به کارگیری نمادهایی با مفاهیم خاص دینی که بیان‌کننده هویت تاریخی، فرهنگی و دینی ما باشد، در فضاهای شهری موجب ارتباط بیشتر شهروندان با آن و هویت بخشی به ساکنان شهر می‌گردد هدف این پژوهش تحلیلی بر نقش نمادهای شهری در هویت بخشی به مکان در شهر سمنان می‌باشد.

روش پژوهش: پژوهش حاضر بعنوان یک مطالعه کاربردی بر مبنای شیوه توصیفی از نوع همبستگی به انجام رسیده است. جامعه آماری ۱۸۵۱۲۹ نفر ساکن شهر سمنان و حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۳۸۵ نفر بدست آمد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات از نرم افزار SPSS، آزمون T استفاده شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات، از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده و پرسشنامه مذکور در اختیار اعضای جامعه نمونه (شهروندان) برای سنجش روایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ در شاخص‌های مورد سنجش (۰/۹۰۱) روایی ابزار تحقیق مورد پذیرش است.

یافته‌ها: یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که نمادشهری در شهر سمنان از زیبایی و تناسب با فرهنگ منطقه مطابقت ندارد. تجهیزات نماد شهری در شهر سمنان از نظر جانمایی به خوبی انجام نشده است.

نتیجه گیری: نمادهای شهری می‌توانند باعث هویت یابی شهرها شوند به شرط آنکه در طراحی و نصب آن از افراد متخصص (معمار، مجسمه ساز، شهرساز) استفاده شود.

واژگان کلیدی: نمادشهری، زیبایی، جانمایی، هویت، کالبدی، شهر سمنان

مقدمه

امروزه مردم جامعه بیش از آنکه در محل کار یا منزل خود باشند، در خارج از این محیط وقت خود را سپری می‌کنند. آنچه مسلم است حفظ فضای شهری و آرامش روحی در شهر است. این مهم از طریق توجه به نمادهای شهری به عنوان آثار هنری مقدور است، چرا که مخاطب با دیدن آثار هنری می‌تواند به نشاط روحی رسیده و علاوه بر اینکه در این فضای روحی آرامش دارد، از بعد دیگر، دید بصری مخاطب تقویت شده و در جهت بهبود فرهنگی جامعه نیز گام‌های مؤثری برداشته می‌شود و جامعه امروزی ما وادار می‌شود تا با گسترش شهرها، فضای زیستی بیشتری را به وجود آورد. آنچه که امروزه امری نگران کننده به شمار می‌آید، این است که این شهرها در رابطه با نیازهای واقعی بشر به وجود نیامده، و بدون توجه به نیازهای روحی و روانی بشر روز به روز بر گسترش خود می‌افزایند. در چنین شرایطی فضای شهری بدون حضور عناصر هنری فضایی است بی روح و فاقد نشانه‌های خاطره انگیز، و این گونه فضا نیز ساکنانی را پرورش خواهد کرد که هیچگونه خاطره مشترکی از شهر در ذهنشان نقش نخواهد بست.

هویت یک مکان به عنوان یکی از راههای ارتباط بین انسان و مکان از طریق فرهنگ، سابقه تاریخی، نوع و ماهیت فن آوری ساخت، عملکردها، نشانه‌ها، فرمها و نمادهای شهری و ویژگی‌های بصری و کالبدی ادراک می‌گردد (بزرگر، ۱۳۹۶: ۳) عناصر زیبای موجود در شهرها تا حد بسیار زیادی در هویت بخشی به شهرها نقش بسزایی داشته‌اند. المان هنری و زیبا، عنصری است که به جز تأثیر زیباشناسانه بر فضا، قابلیت تأثیرگذاری بر جامعه را نیز داشته باشد. از این رو توجه به این دو جنبه در خلق عناصر زیبای شهری در سطح شهر امری اجتناب ناپذیر است. نماد زیبایی که نه تنها به کیفیت فضایی شهر می‌افزاید، بلکه موجب ارتقای فرهنگ جامعه نیز می‌شود. در راستای دست یابی به چنین شهری، لازم است تا نمادهای شهری از منظر زیبایی شناسی و هویت بخشی بررسی شوند و در صورتی که نمادها چنین ویژگی‌هایی را نداشته باشند در جهت بهبود آن‌ها اقداماتی صورت گیرد. در پژوهش حاضر نقش نمادهای شهری در تقویت هویت کالبدی مطالعه بررسی نموده و پس از تحلیل آنها از این دو منظر راهکارهایی در راستای بهبود این عناصر ارائه خواهد شد.

اهداف تحقیق

- بررسی زیبایی و تناسب نمادهای شهری با فرهنگ منطقه
- بررسی وضعیت نمادهای شهری از نظر جانمایی

فرضیه‌ها

- فرضیه اول: به نظر می‌رسد نمادهای شهری در شهر سمنان از زیبایی و متناسب با فرهنگ منطقه، دارای وضعیت مطلوبی است.
- فرضیه دوم: به نظر می‌رسد نمادهای شهری در شهر سمنان از جانمایی مناسبی برخوردار است.

پیشینه تحقیق

مارتاجیمینز و همکاران (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای با عنوان «مبلمان شهری در شهرهای معاصر»، به این نتیجه رسیدند که مبلمان شهری عاملی جهت توسعه رفتار اجتماعی در شهرهای معاصر بوده و به همین دلیل موجب پایداری شهرها می‌شوند.

جسیخ بوننبرگ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «فضای عمومی در نواحی سکونتی»، با استفاده از روش پیمایش و با استفاده از معیارهای فضایی و اجتماعی به این نتیجه می‌رسد که عامل اصلی تأثیرگذار در کیفیت پایین و عدم استفاده از فضاهای عمومی، بی توجهی به نیازهای واقعی و اجتماعی شهروندان است.

استر و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «نیازهای اجتماعی در طراحی فضاهای عمومی»، با استفاده از حدود ۳۰ معیار مربوط به مبلمان شهری و روش پیمایش، به این نتیجه می‌رسد که برنامه ریزان و طراحان شهری میبایست در طراحی فضاهای عمومی به نیازهای اجتماعی شهروندان توجه خاص داشته باشند.

جیویا فوزارو و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله «طراحی مبلمان شهری برای تقویت منظره» این تجزیه و تحلیل‌ها ثابت کرد که نمونه اولیه طراحی شده از مبلمان شهری نه تنها می‌تواند تأثیر مثبتی بر محیط فیزیکی داشته بلکه درک روانشناختی آن را نیز تحت تأثیر قرار دهد.

شیبانی و فروزنده (۱۳۹۴) در مقاله «نقش مجسمه و المان‌های شهری، هویت بخشی به فضای شهری (نمونه موردی شهر شیراز)» نتایج نشان می‌دهد که در شهر شیراز خوشبختانه به واسطه سازمان زیباسازی و

جمله ایدئولوژی و سیاستهای حاکم بر هر منطقه جغرافیایی به شدت در هویت شهر تأثیر میگذارد، از این رو می‌توان گفت هویت هر شهر تجلی فرهنگ در محیط است. لازم به ذکر است هویت شهر با شکل شهر تفاوتی دارد. امروزه شهرهای زیادی داریم که به ظاهر زیبا محسوب می‌شوند ولی از عناصر هویتی تهی می‌باشند. هویت و شخصیت شهر زمانی معنا پیدا میکند که شاخصهای خاص شهر نمود یابند. شاخصهایی که ریشه در مکان و زمان دارند و با سنت، عقاید و به طور کلی با دانش و فرهنگ آن جامعه پیوسته اند (پورا احمد و شماعی، ۱۳۹۰: ۹۳)

هویت کالبدی شهری

ویژگیهای هر شهر تحت تأثیر محیط جغرافیایی شامل ساختارهای فرهنگی تاریخی آن منطقه جغرافیایی شکل می‌گیرد. البته ساختارهای فرهنگی از جمله ایدئولوژی و سیاستهای حاکم بر هر منطقه جغرافیایی به شدت در هویت شهر تأثیر میگذارد، از اینرو می‌توان گفت هویت هر شهر تجلی فرهنگ در محیط است. لازم به ذکر است هویت شهر با شکل شهر تفاوتی دارد. امروزه شهرهای زیادی داریم که به ظاهر زیبا محسوب می‌شوند ولی از عناصر هویتی تهی می‌باشند. هویت و شخصیت شهر زمانی معنا پیدا میکند که شاخصهای خاص شهر نمود یابند. شاخصهایی که ریشه در مکان و زمان دارند و با سنت، عقاید و به طور کلی با دانش و فرهنگ آن جامعه پیوسته اند (پورا احمد و شماعی، ۱۳۹۰: ۹۳)

المان شهری

به مجموعه ی اجزایی که در فضاهای شهری چیده می‌شوند و به استفاده عموم جهت رفع نیازهای زیست محیطی می‌رسند و منظر و هویت شهری را تحت شعاع قرار می‌دهد، مبلمان شهری می‌گویند. نقش اصلی مبلمان شهری در سطح خیابانها و فضاهای شهری ایجاد مکانهایی است که زبان ناطق هویت انسان و منظر شهری مطلوب، باشد. مبلمان شهری خود انواع مختلفی دارد که هر کدام از حیطة ی طراحی شهری، در راستای هویت شهر و سیمای آن گام بر می‌دارد و آینه‌ای از فرهنگ شهر است (زنگی آبادی و تبریزی، ۱۳۸۳: ۲۲)

المانهای شهری از اجزای مهم مبلمان شهری هستند که می‌توانند در ارتقا حس مکان هویت شهروندان تأثیر بسزایی داشته باشند (Mateus, 2006: 7)

شهرداری شیراز اقداماتی صورت گرفته است که هنر عمومی و فضای شهری را به هم بسط داده است و این همان پیوند هنر و فرهنگ در سطح یک شهر اسیت که هویت را به وجود می‌آورد.

شربت و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله «تحلیل عملکرد مبلمان شهری در فضاهای شهری، مطالعه موردی: شهر گرگان» براساس نتایج به دست آمده، مبلمان شهری بر زیباسازی و هویت بخشی فضاهای شهری، سلامت جسمانی و روانی شهروندان و کیفیت بخشی فضاهای شهری تأثیر دارد. هم‌چنین بین متغیرهای مبلمان شهری و جذب گردشگر در شهر گرگان و نیز بین متغیرهای مبلمان شهری و توسعه گردشگری شهری رابطه معنادار و مثبت وجود دارد.

مبارکی و پیرخضرائیان (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان «ارزیابی میزان رضایتمندی شهروندان از مبلمان شهری (مطالعه موردی: شهر مریوان)» نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که وضعیت مبلمان در این شهر از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده است. عامل دسترسی، توجه به شرایط اقلیمی، توجه به استانداردهای رایج، مدنظر قرار نگرفته و به صورت نامرتب و درهم ریخته بدون توجه به معیار و ضوابط خاصی احداث شده است و طراحی و احداث مبلمان شهری در مقایسه با استانداردهای رایج دارای سطح پایینی است.

موسوی و شکور (۱۳۹۷) در پایان نامه خود با عنوان «بررسی و نقش نشانه‌های شهری با تأکید بر شناسایی هویت فضا (مطالعه موردی: بلوار شهید چمران شیراز)» نتایج نشان می‌دهد که نشانه‌های شهری از مهم‌ترین عناصر یاری رسان در امر خوانش شهر و از عناصر مهم هویت بخشی در جامعه است. بیشترین تأثیر را ضریب همبستگی شهروندان با فضای شهری مربوط به جنبه‌های کارکردی و کمترین تأثیر را مواجهه و خوانش دارد، بنابراین با استفاده از نماد و نشانه‌ها می‌توان به تقویت خوانایی و هویت بلوار چمران شیراز کمک خواهد نمود.

مبانی نظری

هویت شهری

هویت عبارت است از شخصیت و حقیقت هر شیء یا شخصی یا شهر که صفات و مشخصات جوهری او را در بر می‌گیرد. ویژگیهای هر شهر تحت تأثیر محیط جغرافیایی شامل ساختارهای فرهنگی - تاریخی آن منطقه جغرافیایی شکل می‌گیرد. البته ساختارهای فرهنگی از

زیباسازی فضای شهری

طراحی مناسب المان‌ها و حذف آلودگیهای بصری می‌تواند تاثیر بسزایی در زیباسازی فضای شهری و تقویت روحیه شهروندان داشته باشد؛ ضمن اینکه قرارگیری المانهای جذاب در فضاهای شهری باعث ایجاد تنوع و غنی شدن آنها می‌شود. المانهای شهری انواع مختلفی دارند که عبارتند از: المانهای نمایشی، المانهای بیانی و المانهای عملکردی.

المانهای نمایشی صرفاً جنبه نمایشی، هنری و زیبایی دارند و هدف و رسالتی برای القا مطلبی به بیننده و یا انتقال پیامی به وی را ندارند. این گروه از المانها تنها از نظر ویژگیهای زیبای یشناسانه و تعادل بصری و هنری می‌توانند با گروهی از انسانها ارتباط برقرار کنند. هدف از طراحی المانهای بیانی نیز، بیان مطلب خاصی است (معینی فر و همکاران، ۱۳۹۲: ۲)

در طراحی المانهای عملکردی، طراح باید یکسری از نیازهای خاص انسانی را بداند. تعداد این المانها در سطح شهرها بیشتر است، چرا که عنصر عملکرد ایجاد میکند که در هر مکانی که احساس نیاز شود، نمونه‌ای از آن وجود داشته باشد. المانها می‌توانند به صورت تلفیقی از دو یا حتی هر سه نوع شکل موجود باشند، یعنی المانی جنبه نمایشی -بیانی داشته باشد یا بیانی -عملکردی و یا نمایشی -عملکردی، و حتی مواردی نیز وجود دارد که هر سه نوع این مفاهیم در آنها به چشم می‌خورد (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۱)

مبلمان شهری و هویت شهر

ساخت و مکانیابی مبلمان شهری می‌تواند در هویت بخشی و یکپارچگی فضا نقش بسزایی را ایفا نماید. همچنین با توجه نظریه‌های نظریه پردازانی چون کوین لینچ، گیبونز، اوبرهولستر، پاکزاد و غیره که نقش المانهای شهری را در هویت بخشی و یکپارچگی فضا و جلوگیری از اغتشاش بصری عامل موثر و مهمی می‌دانند و معتقدند مبلمان شهری که به خوبی در فضاهای تعریف شده باشد، می‌تواند به فضا هویت داده و خود از آن هویت یابد، به عبارتی دیگر خود در آن تعریف شده و آن را تعریف کند (بحرینی، ۱۳۷۵: ۲۹)

تعریف و مفهوم نماد

نماد یک اصطلاح است، اصطلاحی که بار معنایی -اش بسیار فراتر از معنای قراردادی و روزمره‌اش است و کیفیتی روانی را بیان می‌کند (فوردهام، ۱۳۴۶: ۴۰). نماد

اندیشه آدمی را برمی‌انگیزد و انسان را به فراخوانی تفکر بدون گفتار می‌کشاند و درواقع، کوشش بشر برای یافتن و تجسم مفاهیمی است که از ورای ابهام‌ها و تخیلات و تاریکی‌ها او را احاطه کرده‌اند (بهزادی، ۱۳۸۰: ۵۲). نماد، بیانگر مفاهیم فرهنگی و تاریخی برجسته‌ای است که از طریق آنها می‌توان به فرهنگ و افکار گذشتگان پی‌برد. نمادها را می‌توان برابر با اسطوره‌ها، تصاویر، مظاهر، نشانه‌ها و تمامی جنبه‌های ظاهری و نمادین میراث مادی و معنوی و حامل‌های معنایی دانست که مواردی از قبیل «تصاویر ذهنی و عینی، داستان‌ها و نگارشات تاریخی، ادبیات، فولکور، زبان، ساختمان‌ها، آثار، مراکز و ابنیه‌های تاریخی، مجسمه‌ها، نقاشی‌ها، شاهکارهای معنوی و فعالیت‌های خلاق هنری» را دربرمی‌گیرند (دهشیری، ۱۳۸۸: ۱۹۳). انسان از راه نماد یا نشانه با هستی، طبیعت، نوع خود و خویشتن خود سخن می‌گوید؛ این گفتگوها، بی‌وساطت نماد، هرگز مقدور نمی‌بود؛ از همین استعداد نشانه‌سازی است که نوع آدمی می‌تواند معنای تمامیت ارضی سرزمین مادری خود را به قطعه‌های پارچه رنگین منتقل کند و هزاران کیلومتر دور از وطن در کنار آن نماد و متأثر از احساسات متضاد به هیجان آید و فریاد شادی برکشد یا از سر دل‌تنگی بگرید (وزیرنیا، ۱۳۸۱: ۶۴)؛ منشأ، نماد دو نوع است: نمادها روابطی، به‌طور کامل قراردادی هستند یا اینکه روابطی نهادینه شده‌اند که در طول زمان، پذیرش عام پیدا کرده‌اند. در هر دو مورد، نمادها روابط مدنظر خود را در قالبی کوچک، اشاره‌ای، تصویری، کنایه‌ای، حرکتی و کلامی ارائه می‌کنند؛ درحقیقت، ارزش نماد نیز به دلیل همین کارکرد آن است، نمادها مظاهر و نشانه‌هایی عینی‌اند که منعکس‌کننده احساس و شیوه‌های رفتار آدمی هستند؛ به‌عبارت‌دیگر، بشر برای نشان دادن خواسته‌های درونی خویش از نمادها استفاده می‌کند، نمادها، رفتارها و هدف-ها را هدایت می‌کنند (بهمنی و صفاران، ۱۳۸۹: ۱۸)

از نظر «دریدا» نماد و نشانه‌ها، واسطه میان انسان و واقعیت‌اند. (Berten, 1995: 7) نشانه‌ها انواعی گوناگون داشته، به روش‌هایی مختلف تقسیم‌بندی می‌شوند. مشهورترین تقسیم‌بندی از سوی پیرس ارائه شده است. در این تقسیم‌بندی، نشانه‌ها در سه دسته نمادین، نمایه‌ای و شمایی طبقه‌بندی می‌شوند (میرحیدر، ۱۳۸۶: ۱۵۳). از میان سه نوع نشانه یادشده، نوع نمادین دارای اهمیتی ویژه در دانش جغرافیای سیاسی است، زیرا از آنجاکه انتزاعی بودن ارزش‌ها سبب عدم درک کامل شرایط واقعی می‌شود، نمادها برای افراد، معانی خاصی پیدامی‌

علی استفاده شده است. جامعه آماری ۱۸۵۱۲۹ نفر ساکن شهر سمنان در سال ۱۳۹۶ می باشد. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶) به منظور انتخاب حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که بر این اساس حجم نمونه ۳۸۵ نفر بدست آمد. برای جمع آوری داده‌ها و اطلاعات، از پرسشنامه استاندارد جینکینز (۲۰۰۸) و محقق ساخته استفاده شده است. برای سنجش روایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ در شاخص‌های مورد سنجش (۰/۹۰۱) روایی ابزار تحقیق مورد پذیرش است. در تحقیق حاضر از روش نمونه گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای (جهت انتخاب منطقه، محله و بلوک) و روش نمونه گیری سیستماتیک (برای انتخاب فرد نمونه) برای تکمیل پرسشنامه‌ها، استفاده شده است. با ابزار پرسشنامه استاندارد و محقق ساخته، اقدام به جمع آوری اطلاعات و داده‌های مرتبط با متغیرهای پژوهش و نیز از پرسشنامه محقق ساخته براساس طیف لیکرت برای گردآوری داده‌های متغیر هویت کالبدی شهر اقدام شده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

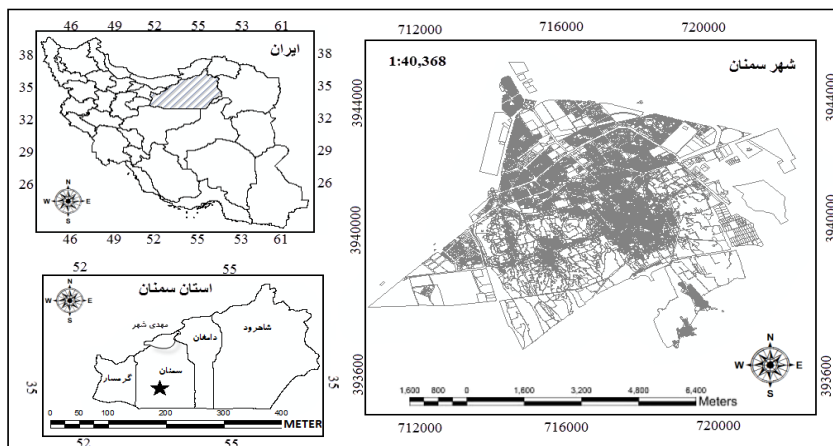
موقعیت شهر سمنان

شهر سمنان در طول جغرافیایی ۵۳ درجه و ۲۳ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه واقع شده و از شرق با شهرهای دامغان و شاهرود، از شمال به درجزین، مهدی‌شهر و شهمیرزاد و از غرب با سرخه همسایه است. (شهرداری سمنان، ۱۳۹۹)

کنند و در واقع، تجسم ارزش‌ها می‌شوند. از طریق نمادهای ارزش‌ها از شکل انتزاعی خود خارج می‌شوند و به صورت ملموس و عینی درمی‌آیند. نمادها به‌عنوان ابزارهای ارتباطی می‌توانند زمینه‌های هویت مشترک و یکپارچگی را در میان گروه‌ها، سازمان‌ها و ملت‌ها فراهم‌کنند. مهم‌ترین کارکرد نمادها خصوصیت تجهیزیتی آنهاست؛ بدین معنا که بهره‌مندی نظام سیاسی از قابلیت بالای نمادین سبب می‌شود که توانایی تجهیزیتی آن در شرایط جنگ و صلح افزایش‌یابد و نظام بتواند بر قابلیت و ظرفیت تجهیز منابع مادی و معنوی محیط داخلی و بین‌المللی برای پاسخگویی بیشتر به نیازهای واقعی مردم خود بیفزاید (قوم، ۱۳۸۹: ۲۸۲)؛ بنابراین ارتباط و انتقال پیام، شکلی از کنش اجتماعی است که قدرتی نمادین دارد (تامپسون، ۱۳۸۰: ۲۱)؛ در این راستا به‌نظر می‌رسد که مکان‌های تاریخی، مسلط و مشهور از جمله صوری نمادین هستند که با داشتن قدرت نمادین در بازتولید، جهت‌دهی، بازنمایی، زنده‌سازی هویت مکانی و تأثیرگذاری بر افراد و جوامع که در نهایت به بسیج شهروندان ختم می‌شوند و دارای اهمیتی بسیارند. به‌نظر می‌رسد یک مکان مؤثر در صورتی که بار سیاسی و ایدئولوژیک داشته‌باشد به عاملی در جهت تجلی و بازنمایی ایدئولوژی‌ها و اندیشه‌ها تبدیل‌شده، صورت نمادین به‌خود می‌گیرد؛ در واقع، ممکن است به نماد همان ایدئولوژی یا اندیشه تبدیل شود.

روش تحقیق

برای انجام پژوهش حاضر، از روش‌های تحقیق اسنادی (کتابخانه‌ای) و روش تحقیق پیمایشی (بارویکرد

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهر سمنان تهیه و تنظیم نگارنده ۱۳۹۹ (ماخذ اصلی سازمان برنامه و بودجه)

- ۴) محله جنبدان که اکنون به دو قسمت لتیبار و شاهجو تقسیم شده و در سمت جنوب شرقی شهر سمنان واقع گردیده است.
- ۵) محله زاوغان که در غرب سمنان واقع شده است.
- ۶) محله کوشمغان که آن نیز در غرب سمنان واقع شده است.
- ۷) محله کدیور که در بخش غربی شهر جای گرفته است (شهرداری سمنان، ۱۳۹۹)

بررسی وضعیت نمادهای شهری موجود-طرح پژوهش

سنجش مولفه‌های نمادها شهری در بهبود کیفیت محیط و رضایتمندی شهروندان

با بررسی‌های صورت گرفته در محله‌هایی مانند شهرک اندیشه، بلوار و بوستان استقلال، بلوار میرزای شیرازی و مسکن مهر و مقایسه با کیفیات مطلوب فضاهای شهری، محیط شهری و نمادهای شهری، از وضعیت مطلوب برخوردار نیست. عناصر نماد شهری می‌تواند محیط‌های کارآمد و فضاهای شهری با کیفیت خلق کنند. براین اساس بهبود این متغیرها در کیفیت محیط شهری و رضایتمندی شهروندان نقش دارند.

ارزیابی وضعیت سیما و منظر شهری سمنان

شهر سمنان متشکل از دو منطقه است که حدود این مناطق به قرار زیر می‌باشد:

۱) منطقه یک: منطقه یک کل سطح شهر را در جنوب خیابان ۱۷ شهریور و خیابان قدس در بر می‌گیرد که عموماً منطبق بر شهر قدیم سمنان، محدوده حصار نادری و توسعه دهه ۵۰ است.

۲) منطقه دو: عموماً اراضی واقع در حد شمالی بلوار قدس و بلوار ۱۷ شهریور را شامل می‌گردد. شهرک های جدید الاحداث مانند: تعاون، اندیشه، فاز ۱ و ۲، فرهنگیان، الهیه و... اغلب در این منطقه قرار دارند و عموماً توسعه‌های بعد از انقلاب را در بر می‌گیرند.

منطقه یک شهر سمنان از چندین محله مختلف به شرح زیر تشکیل یافته است:

- ۱) محله ناسار
- ۲) محله اسفنجان که در جنوب شهر واقع شده است و از محله‌های بسار قدیمی شهر سمنان محسوب می‌شود.
- ۳) محله چوب مسجد در جنوب سمنان

شکل ۲: نمونه‌هایی از نمادهای شهری، در شهر سمنان، نگارنده، ۱۳۹۹

جدول ۱: وضعیت نماد شهری محدوده شهر سمنان از نظر شاخص زیبایی

ردیف	گویه	میانگین
۱	زیبایی شناسی نمادشهری از نظر تنوع در اشکال و رنگ	۱/۷۴
۲	زیبایی شناسی از نظر فاصله قرار گیری و چیدمان	۱/۸۳
۳	خلاقیت در طراحی، زیبایی و تنوع نمادها	۱/۷۳
۴	تناسب و پیوستگی نمادهای شهری از منظر زیبایی و کارکرد فضای عمومی	۱/۸۴
	جمع	۱/۷۸

با توجه به جدول بالاترین میانگین ۱/۸۴ در مورد گویه شماره ۴ و پایین ترین میانگین ۱/۷۳ متعلق به گویه شماره ۳ می باشد جمع کل میانگین عدد ۱/۷۸ را نشان می دهد که کوچکتر از میانگین استاندارد (۳) است.

جدول ۲: وضعیت نمادشهری شهر سمنان از نظر مطابقت با فرهنگ منطقه

ردیف	گویه	میانگین
۱	میزان انطباق و طراحی نمادهای شهری با فرهنگ بومی	۱/۷۱
۲	میزان تناسب شکل و رنگ نمادهای شهری با اقلیم منطقه	۱/۷۵
۳	میزان تناسب شیب پیاده روها با توپوگرافی منطقه	۱/۸۳
۴	میزان تناسب نمادهای شهری با ویژگی فرهنگی - اقتصادی	۱/۹۱
	جمع	۱/۸

با توجه به جدول شماره ۲ مشاهده می شود که بالاترین میانگین ۱/۹۱ در مورد گویه شماره ۴ و کوچکترین میانگین ۱/۷۱ متعلق به گویه شماره ۱ می باشد جمع کل میانگین عدد ۱/۷۸ را نشان می دهد که کوچکتر از میانگین استاندارد (۳) است. با توجه به آزمون T و برطبق جدول (۱) میانگین بدست آمده (۱/۷۸) است که کوچکتر از میانگین استاندارد (۳) می باشد. در نتیجه فرضیه رد می شود.

بر طبق جدول (۲) توجه به اینکه میانگین بدست آمده (۱/۸) کوچکتر از میانگین جامعه (۳) می باشد. در نتیجه فرضیه رد می شود.

جدول ۳: نتایج آزمون T شاخص های زیبایی

متغیر	آزمون	مقدار آزمون R	سطح معنی داری	میانگین بدست آمده
وضعیت نمادهای شهری در شهر سمنان از نظر زیبایی	T	۰/۳۴۳۰	۰/۰۰۰	۱/۷۸

میانگین استاندارد = ۳

جدول ۴ نتایج آزمون T مطابقت با فرهنگ منطقه

متغیر	آزمون	مقدار آزمون R	سطح معنی داری	میانگین بدست آمده
وضعیت نمادهای شهری در شهر سمنان از نظر مطابقت با فرهنگ منطقه	T	۰/۳۲۷	۰/۰۰۰	۱/۸

میانگین استاندارد = ۳

سنجش مولفه های نمادهای شهری از لحاظ زیبایی و تناسب

عناصر نماد شهری در اغلب نقاط شهر از نظر شکل و فرم مناسب، رنگ و سایر عوامل زیبایی، متناسب با محیط منطقه نمی باشد، زیرا عناصر نمادشهری از لحاظ رنگ و زیبا شناسی دارای ضعف هایی هستند و این عناصر در برخی مکان ها در شهر، با محیط و سایر نمادهای موجود در محیط هماهنگی و سازگاری نداشته و ظاهری زیبا ندارند. از آنجا که شهر سمنان در اقلیمی گرم و خشک واقع شده، استفاده از فرم های سیال و انعطاف پذیر و نرم و استفاده از گل و گیاه ویژه اقلیم همراه با صرفه جویی در مصرف آب در ترکیب نیمکت ها و مبلمان شهری، می تواند نقش به سزایی در ایجاد حس تعلق و وابستگی به مکان در فضاهای عمومی شهر و در نهایت ارتقای سرزندگی و پویایی این گونه فضاها ایفا کند.

در بررسی های انجام شده در محله هایی مانند بلوار قدس و میدان ابودر و فضای پیرامون عمارت بادگیر و بلوار ۱۷ شهریور، به جهت سبک متفاوت و نوین و متناسب نمادهای شهری، استقبال شهروندان برای حضور در فضا بیشتر است که نشان دهنده توجه مدیران شهری به اهمیت این بخش در بهبود کیفیت فضای شهری می باشد. پس می توان گفت که بهبود این متغیرها در زیبایی و مطلوبیت المان شهری نقش دارد.

یافته های تحلیلی

وضعیت نماد شهری محدوده شهر سمنان از نظر شاخص زیبایی

با توجه به جدول (۱) میانگین کل وضعیت نماد شهری از نظر شاخص زیبایی برابر ۱/۷۸ می باشد. همچنین از لحاظ مطابقت با فرهنگ جدول (۲) نیز میانگین کل ۱/۸ می باشد که از میانگین استاندارد جامعه (۳) (با توجه لیگرت ۵ گزینه ای میانگین استاندارد ۳ می باشد) پایین تر است.

بررسی وضعیت نمادشهری محدوده شهر سمنان از نظر جانمایی

با توجه به جدول (۵) میانگین کل از نظر جانمایی برابر ۱/۴۱ می‌باشد. بنابراین ملاحظه می‌شود میانگین وضعیت نمادهای شهری محدوده شهر سمنان از نظر جانمایی از لحاظ رتبه از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند.

جدول ۵: وضعیت نمادهای شهری محدوده شهر سمنان از نظر جانمایی

ردیف	گویه	میانگین
۱	میزان رعایت فاصله نمادها نسبت به پیاده رو	۱/۷۲
۲	میزان رعایت نیمکت‌ها و سطل زباله‌ها با فاصله‌های استاندارد	۱/۳۶
۳	میزان دسترسی نمادها براساس موقعیت محل	۱/۵۳
۴	میزان مکان یابی مناسب و استاندارد مبلمان شهری	۱/۱۶
۵	میزان مناسب سازی نمادها بر حسب نیاز گروه‌های مختلف (خاص)	۱/۱۰
۶	میزان تنوع کاربری نمادها جهت افزایش حق انتخاب	۱/۶۲
	جمع	۱/۴۱

جدول بالا دارای ۶ گویه می‌باشد که بیشترین میانگین برای گویه شماره ۱ و پایین ترین گویه برای شماره ۵ می‌باشد. میانگین کل ۱/۴۱ می‌باشد که از میانگین استاندارد (۳) پایین تر است که نشان از عدم رضایت مردم از وضعیت موجود نمادهای شهر سمنان از نظر جانمایی است.

با توجه به اینکه میانگین بدست آمده (۱/۴۱) در جدول شماره ۶ که کوچکتر از میانگین جامعه (۳) می‌باشد، در نتیجه فرضیه رد می‌شود.

نتیجه گیری

سازماندهی نمادهای شهری به عنوان یکی از مهمترین عناصر محیط شهری، سهم بسزایی در مطبوعیت و مطلوبیت فضا از نظر شهروندان دارد و عدم برنامه ریزی یا برنامه ریزی ناقص در زمینه مبلمان شهری، به عدم کارایی این عناصر دامن می‌زند. اهمیت این مقوله در دنیای شهرنشین کنونی، تا حدی است که از تمامی گروه‌ها و تخصصها در زمینه تأمین و طراحی نمادشهری، جهت برقراری آسایش و آرامش شهروندان

کمک گرفته می‌شود. در واقع نماد شهری باید در راستای هویت‌دهی به شهر و سیمای آن گام بردارد و آینه‌ای تمام قد از فرهنگ شهروندان باشد. چنان که بیننده با قرار گرفتن در آن فضا به سهولت و لذت تمام با آن ارتباطی مفهومی برقرار کند. این حس می‌تواند با نگاه به صندلی‌ها و نیمکت‌ها، ایستگاه‌های اتوبوس، سطل‌های زباله، بیلبوردها و تابلوهای آگهی و... ایجاد شود. هر کدام از این وسایل می‌تواند با خصوصیت‌های منحصر به فرد بومی و منطقه‌ای باشد.

از ویژگی‌های مهم نماد شهری وابستگی آن به فرهنگ است. این فرهنگ و هویت باید متأثر از فرهنگ و هویت شهروندان باشد. به همین سبب امروزه در طراحی شهرها و نحوه چیدمان نمادهای فضاهای شهری، توجه به فرهنگ و فولکلور اهمیتی ویژه دارد. یکی از راههای هویت بخشی به فضاهای شهری بهره گیری از عناصر زیبایی شهری چون نمادها است. نماهای شهری بازتاب تفکرات مردم هستند و ریشه در ویژگیهای طبیعی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی هر شهر دارند. نمادهای شهری برای هویت بخشی بایستی زیبا باشند و بتوانند حس زیبایی را به مردم القا کنند. بنابراین وجود مؤلفه های زیبایی شناسی چه از نظر عینی و چه از نظر ذهنی در این نمادها بسیار مؤثر است.

در این پژوهش به بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از وضعیت نمادهای شهری در محدوده شهرسمنان پرداخته شده است. وضعیت نمادهای شهری از نظر تنوع شکل و رنگ در مسیرها، از نظر محل مناسب قرارگیری و دسترسی آسان، از نظر تعداد، از نظر ایمنی و دوام، از نظر سطح استاندارد، از نظر زیبایی شناختی بصری، از نظر حس تعلق مکانی، از نظر تناسب با فرهنگ محلی مورد بررسی قرار گرفت. برای سنجش وضعیت تناسب نمادهای شهری محدوده شهرسمنان از نظر زیبایی و تناسب با فرهنگ منطقه از آزمون T استفاده شده است. شاخص‌های مورد نظر شامل شاخص زیبایی با میانگین ۱/۷۸، مطابقت با فرهنگ منطقه با میانگین ۱/۸ و جانمایی با میانگین ۱/۴۱ می‌باشند که نشان از عدم رضایت مردم از وضعیت موجود نمادهای شهری در شهر سمنان است.

جدول ۶: نتایج آزمون T از نظر جانمایی

متغیر	آزمون	مقدار آزمون R	سطح معنی داری	میانگین بدست آمده
وضعیت عناصر نمادشهری در شهر سمنان از نظر جانمایی	T	۰/۳۳۱	۰/۰۰۰	۱/۴۱

میانگین استاندارد = ۳

- طراحی انواع نماد شهری متناسب با فرهنگ و آداب رسوم در این شهر.
- مکان یابی انواع نماد شهری در نقاط مختلف با دسترسی آسان برای همه قشرهای جامعه به ویژه معلولین جسمی حرکتی
- به کارگیری مناسب ترین رویه‌ها و فناوری‌های موجود برای مکانیابی نماد شهری برای بهبود کیفیت محیط شهری.
- نظرسنجی از شهروندان جهت بهبود، زیبایی و طراحی مناسب‌نماد شهری.
- انعطاف پذیری و خلاقیت در نماد شهری جهت چیدمان دلخواه استفاده کنندگان و شکل‌گیری فضاهای انعطاف پذیر.
- ارتقا کیفیت و کمیت نمادهای شهری با محوریت شهرهای توسعه یافته و انسان محور.
- طراحی نمادهای شهری با ویژگی تطبیق و هارمونی با دیگر اجزای حاضر در فضا و ارتقا کیفیت‌های زیبایی شناختی فضا.

منابع و مآخذ

- بحرینی، حسین (۱۳۷۵) تحلیل فضاهای شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- بهزادی، رقیه (۱۳۸۰) فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر شرق و غرب، کتاب ماه هنر؛ مرداد و شهریور. شماره ۳۶ و ۳۵
- بهمنی، پردیس و صفاران، الیاس (۱۳۸۹) سیر تحول و تطور نقش و نماد در هنرهای سنتی ایران؛ تهران: انتشارات پیام نور
- تامپسون، جانب (۱۳۸۰) رسانه‌ها و مدرنیته؛ ترجمه: مسعود اوحدی؛ تهران: انتشارات سروش.
- خلیلی فرد، رامین و شعبانی، مریم (۱۳۹۷) المان‌ها هویت شهری، انتشارات قانون یار، صفحه ۴۸
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۸) «رسانه و فرهنگ‌سازی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی؛ دوره دوم، ش ۸.
- شربت‌ی، اکبر، بدرق نژاد، ایوب و سارلی، رضا (۱۳۹۷) تحلیل عملکرد مبلمان شهری در فضاهای شهری، مطالعه موردی: شهرگران دو فصلنامه علمی - پژوهشی، پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری دوره ۹، شماره ۱۸، پاییز و زمستان، صفحه ۱۱۶-۱۰۵
- شهرداری شهر سمنان (۱۳۹۹) بولتون خیری روابط عمومی شهرداری سمنان.

فرضیه‌هایی که در این پژوهش مطرح شد همانند تحقیقات پیشین (مبارکی و پیرخضرانیان، ۱۳۹۷) رد شدند. بدین معنی که: نمادهای شهری در شهر سمنان از زیبایی و تناسب با فرهنگ منطقه و هم از نظر جانمایی، از وضعیت مطلوب و مناسبی برخوردار نیستند. نتایج حاصل از این آزمون نشان می‌دهد که نمادها و تجهیزات شهری فضاهای عمومی شهر سمنان از نظر زیبایی و تناسب با فرهنگ منطقه مورد مطالعه نمی‌باشد. همچنین برای سنجش تناسب تجهیزات نمادهای شهری در شهر سمنان از نظر جانمایی، نتایج حاصل از این آزمون نشان می‌دهد تجهیزات نمادهای شهری در شهر سمنان از جانمایی مناسبی برخوردار نیست.

آنچه به شهر هویت میبخشد وابسته به برداشت‌هایی است که ساکنان شهر از محیط اطراف خود دارند؛ بدین معنی که مفهوم هویت با کیفیت زندگی در شهر ارتباط دارد. همچنین هر شهر باید شخصیت و هویت خاص و بارز خود را داشته باشد. نماد سازی در شهرها به ارتقای شاخص‌های کلان توسعه منجر میگردد. نمادهای شهری می‌توانند باعث هویت یابی شهرها شوند به شرط آنکه در طراحی و نصب آن از افراد متخصص (معمار، مجسمه ساز، شهرساز) استفاده شود.

بی شک مدرنیته بدون توجه به آنچه با مفهوم فرهنگ بومی شناخته می‌شود، نمی‌تواند کامل و در برگیرنده همه نیازهای یک مبلمان درست و بجا و کاربردی باشد. بنابراین توجه به این اصل در طراحی‌های شهری حائز اهمیت است. در همین راستا بهره‌مند شدن از هنر بومی با میدان دادن به هنرمندان و صنعتگران بومی می‌تواند تا اندازه‌ای جوابگوی نیازهای موجود باشد و به صرفه نیز تمام شود. مهم‌تر از همه در موضوع اشتغال می‌تواند اهمیتی دو چندان داشته باشد.

پیشنهاد‌های پژوهش

آنچه مسلم است، توجه و حساسیت در خلق نمادهای شهری یکی از عناصر حیاتی در زیبایی منظر عمومی شهرها محسوب می‌شود. در معماری معاصر، جنبه‌های اجتماعی یک فضای کالبدی مهم تر از جنبه های هنری آن است. در عصر افول سرمایه اجتماعی و سنتی، نحوه طراحی نمادهای شهری نقش موثری بر افزایش تعاملات شهروندان دارد. لذا با توجه به پژوهش حاضر و با بررسی وضعیت موجود نمادهای شهری سمنان می‌توان پیشنهادات زیر را عنوان نمود:

- Bonenberg, Wojciech, 2015. Public space in the residential areas: the method of socialspatial analysis. *Procedia Manufacturing*, 3: 1720–1727.
- consumption. A cultural indentity based on consumption 42nd ISOCaRP Congress.
- Gioia Fusaro, Francesco D’Alessandro, Giorgio Baldinelli and Jian Kang, 2018, Design of urban furniture to enhance the soundscape: A case study, *Building Acoustics* 2018, Vol. 25 (1) 61–75 journals.sagepub.com/home/bua
- Griffin, J. N. De La Haye, K. L. Hawkins, S. J. Thompson, R. C. & Jenkins, S. R. ,2008, Predator diversity and ecosystem functioning: density modifies the effect of resource partitioning. *Ecology*, 89 (2) , 298-305
- Marta Jiménez Lamsfus; Marina Puyuelo Cazorla; Lola Merino Sanjuán, 2014, Urban furniture for Smartcity *Journal of IEEE*: 765- 803.
- Mateus, Ana Sofia, 2006, Outlet City Metzging An Urban cultural identity based on
- Yung, H.K., Esther, Conejos, Sheila, Chan, Edwin, H.W. 2016. Social needs of the elderly and active aging in public open spaces in urban renewal. *Cities*
- شهرداری شهر سمنان (۱۳۹۹) معاونت شهرسازی و معماری، شهرداری سمنان.
- شیبانی، حمیدرضا و فروزنده، سیداحمد (۱۳۹۴) نقش مجسمه و المان‌های شهری، هویت بخشی به فضای شهری (نمونه موردی شهر شیراز) ، همایش ملی معماری و شهرسازی بومی ایران، یزد، بهمن ماه فورداهم، فریدا (۱۳۴۶) مقدمه‌ای بر روان‌شناسی یونگ؛ ترجمه مسعود میریها؛ تهران: انتشارات اشرفی.
- قوام، عبدالعلی (۱۳۸۹) چالش‌های توسعه سیاسی؛ جلد ۵، تهران: انتشارات قومس.
- مبارکی، امید و سمیه، پیرخضریانان (۱۳۹۷) ارزیابی میزان رضایتمندی شهروندان از مبلمان شهری (مطالعه موردی: شهر مریوان) ، مجله مطالعات مدیریت شهری، شماره ۳۳، بهار، صفحه ۴۰-۲۹
- معینی فر و همکاران (۱۳۹۲) نقش مجسمه‌ها و المانهای شهری بر زیباسازی و ارتقا کیفیت بصری فضای عمومی شهرها (نمونه موردی: شهر شیراز) مجموعه مقالات همایش ملی عناصر زیباسازی شهری، معاونت برنامه ریزی شهرداری شیراز. صفحه ۲-۱
- موسوی سیده ساغر و شکور، علی (۱۳۹۷) بررسی و نقش نشانه‌های شهری با تأکید بر شناسایی هویت فضا (مطالعه موردی: بلوار شهید چمران شیراز) پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیضا، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، دوره ۹، شماره ۳۵، زمستان، صفحه ۱۰-۱
- میرحیدر، دره و حسین حمیدی‌نیا (۱۳۸۶) «کالبدشکافی نقشه و نقش آن در اعمال قدرت و القای سیاست»، نشریه علوم جغرافیایی؛ ج ۶، ش ۸ و ۹، بهار و تابستان.
- وزیرنیا، سیما (۱۳۸۱) «جایگاه نماد در نظام اندیشه یونگ»، فصلنامه فرهنگستان هنر؛ شماره ۴.
- یوسفی، اسماعیل، رحمانی، امیر و قربانخانی، محسن (۱۳۹۳) ارزیابی نقش المانهای شهری بر ارتقای حس مکان در فضاهای شهری (نمونه موردی: شهر همدان) ، مطالعات محیطی هفت حصار شماره دهم/ سال سوم/ زمستان. صفحه ۸۱-۷۱
- AlSayyad, Nizar, 2001, Hybrid urbanism: on the identity discourse and the built environment, Praeger Publishers, Publisher: Westport, Conn. , Database: WorldCat, Book, Internet Resource, 258 pages
- Berten, H. 1995, The Idea of postmodern, London: Routledge.